

Ante Birin
Abelina Finek
Darko Finek
Željko Holjevac
Maja Katušić
Tomislav Šarlija

Povijest 7

Udžbenik iz povijesti za sedmi razred osnovne škole

4. izdanje

2024.

Nakladnik

ALFA d. d. Zagreb
Nova Ves 23a

Za nakladnika

Ivan Petric

Direktorica nakladništva

mr. sc. Daniela Novoselić

Urednici za Povijest

dr. sc. Ante Birin

Tomislav Šarlija, prof.

Izvršna urednica za Povijest

Božana Sliško, prof.

Recenzija

izv. prof. dr. sc. Ante Bralić

Bojana Perko, prof.

Sven Vukušić, prof.

Lektura

Kristina Ferenčina

Likovno i grafičko oblikovanje

Zo Dizajn

Nikolina Burić

Izrada zemljovida

Tri dva jedan d. o. o.

Ilustracija

Marina Ćurković, prof.

Fotografija

Hrvatski državni arhiv, Hrvatski školski muzej,

shutterstock.com, arhiva Alfe

Digitalno izdanje

Alfa d. d.

Mozaik Education Ltd.

Tehnička priprema

Alfa d. d.

Tisak

DENONA d. o. o.

Proizvedeno u Republici Hrvatskoj, EU

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske:

KLASA: **UP/I-602-09/20-03/00007**, URBROJ: **533-06-20-0002**, od **30. travnja 2020. godine**.

CIP-zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem **001212801**.

OPSEG PAPIRNATOG IZDANJA	MASA PAPIRNATOG IZDANJA	KNJIŽNI FORMAT
200 str.	420 g	265 mm (v) x 210 mm (š)

Digitalno izdanje dostupno je na internetskoj adresi **hr.mozaweb.com** ili putem aplikacije **mozaBook** za pametne uređaje s operativnim sustavima Android i iOS.

© Alfa

Ova knjiga, ni bilo koji njezin dio, ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Mozaik Education Ltd. zadržava intelektualno vlasništvo i sva autorska prava za komercijalne nazive *mozaBook*, *mozaWeb* i *mozaLearn*, digitalne proizvode, sadržaje i usluge proizvedene neovisno o nakladniku Alfa d. d.

Draga učenice, dragi učenice!

Sadržaj udžbenika **Povijest 7** vodi te u svijet revolucija i ratova, ali i u svijet prosvjetitelja, prvih tvornica i modernih nacija. Putovanje 19. stoljećem dovest će te do Velikog rata, nama danas poznatog kao Prvi svjetski rat, koji je promijenio tijek političke i gospodarske povijesti te iscrtao neku novu kartu Europe i svijeta.

U želji da nasljeđuješ djela najboljih, neka ti stečeno znanje pomogne da razborito, odgovorno i dalekovidno zauzmeš ispravan stav te da u svakom trenutku životnog izbora staneš na stranu dobra. Kako bismo nastavne sadržaje upotpunili dodatnim zanimljivostima, za tebe smo pripremili digitalnu inačicu udžbenika na platformi **mozaBook**.

Bogatstvo digitalnih sadržaja omogućit će ti da poznate građevine i umjetnička djela doživiš u trodimenzionalnom obliku, kao i da virtualno prošećeš povijesnim gradovima. Kretanje vojski i njihovu strategiju u poznatim bitkama predčit će ti animirani isječci, a kreativni testovi i kvizovi pomoći će ti u lakšem ponavljanju gradiva.

Želimo ti puno uspjeha te da s radošću stječeš nova znanja o prošlosti ljudi i događaja, ali prije svega da ti udžbenik **Povijest 7** bude knjiga koju ćeš s osmijehom na licu držati u svojim rukama.

Tvoji autori

Uvod u nastavnu jedinicu (lekciju)

Na početku svake lekcije nalazi se kratak uvod koji će te upoznati sa sadržajem onoga što ćeš učiti ili će te preko nekog povijesnog teksta motivirati za daljnje čitanje tekstova u lekciji.

Zemljovidi

Udžbenik je opremljen zemljovidima. Oni će ti omogućiti lakšu navigaciju prostorima na kojima su se događali pojedini povijesni događaji i procesi.

Središnji tekst udžbenika

Podijeljen je na kraće odjeljke (najčešće četiri) i sadrži glavninu nastavnih sadržaja koji će ti pomoći na tvom putu u prošlost.

Pitanja i zadatci

Ispod svakog odjeljka nalaze se pitanja vezana uz taj odjeljak. Uz pomoć pitanja i zadataka ponovit ćeš nastavne sadržaje pojedinog odjeljka.

Ova ikona upućuje na dodatne zemljovide, koji se nalaze u *Školskom povijesnom atlasu*. Oni će ti pružiti dodatne informacije o obrađivanim temama, koje nisu stale na zemljovide u udžbeniku.

Svaka lekcija sadrži dva (ponegdje tri) pisana povijesna izvora. Oni oslikavaju pojedine dijelove glavnog teksta ili daju dodatne informacije kojih nema u tekstu. Ispod svakog povijesnog izvora nalaze se i zadatci vezani uz sam izvor.

Skupina rubrika na kraju lekcije (Ponovimo, Istraži, Projektni zadatak i Znam, mogu, hoću!) nudi zanimljiv način ponavljanja nastavnih sadržaja putem grafičkog prikaza, ali ti ujedno daje i prijedloge za samostalno istraživanje te samovriednovanje naučenog.

Udžbenik je bogato opremljen slikovnim materijalima. Pored svake slike nalazi se njezin potpis (objašnjenje) i pitanje vezano uz sliku. Pitanja pored slika često potiču na dodatno istraživanje te na samostalno zaključivanje učenika.

SADRŽAJ

I. DRUŠTVENE I POLITIČKE PROMJENE DO BEČKOG KONGRESA

1. DOBA PROSVJETITELJSTVA
Prosvjetiteljstvo donosi novosti 10
2. HRVATSKE ZEMLJE U VRIJEME
DVORSKOG – PROSVIJEĆENOG
APSOLUTIZMA
Hrvatske zemlje u drugoj
polovini 18. st. 14
3. AMERIČKI RAT ZA NEOVISNOST,
FRANCUSKA REVOLUCIJA I
NAPOLEONOVO DOBA
Nastanak Sjedinjenih Američkih
Država 20
Francusko društvo uoči revolucije 25
Revolucija donosi promjene 29
Nastavak i kraj revolucije 34
Europa u vrijeme Napoleona
Bonapartea 38
Novi europski poredak – Bečki
kongres 43
4. FRANCUSKA VLADAVINA U
HRVATSKIM ZEMLJAMA
Hrvatske zemlje pod francuskom
vlašću 48

II. INDUSTRIJALIZACIJA I DRUŠTVO

5. INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE –
RAZVOJ GRADOVA I RADNIČKO
PITANJE
Prva industrijska revolucija 56
Gradovi su postali veći 61
Radništvo i radnički pokreti 66
6. TRIJUMF ZNANOSTI I
TEHNOLOGIJE I NJIHOVA
PRIMJENA U KAPITALIZMU
Industrijalizacija se širi 71
7. INDUSTRIJALIZACIJA HRVATSKE
Industrijalizacija hrvatskih
krajeva 77
8. GOSPODARSKE I DEMOGRAFSKE
PROMJENE NA PRIJELAZU 19. I
20. STOLJEĆA
Migracije Hrvata i ostalih
europskih naroda do početka
20. stoljeća 82

III.

DOBA NACIJA

9. IDEOLOGIJE 19. STOLJEĆA. OBLIKOVANJE HRVATSKE NACIJE	
Konzervativci, liberali i demokrati. Nacionalni pokreti	88
10. HRVATSKI NARODNI PREPOROD	
Pretpreporodno doba u Hrvatskoj	93
Hrvatski narodni preporod	98
Narodni preporod među Hrvatima izvan Banske Hrvatske	103
11. REVOLUCIJE 1848./49. STVARANJE NACIJA I NACIONALNIH DRŽAVA	
„Proljeće naroda” – revolucije 1848.	108
Odjek revolucije 1848. u Hrvatskoj	112
Europa u drugoj polovini 19. stoljeća	117
12. USPON SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA	
Širenje SAD-a. Građanski rat	122
13. UMJETNOST MODERNOG DOBA – SLIKARSTVO, GLAZBA, KNJIŽEVNOST	
Kultura, umjetnost i svakodnevica tijekom 19. i početkom 20. stoljeća	127
Kultura u Hrvatskoj potkraj 19. i na početku 20. stoljeća	131

IV.

HRVATSKA U DRUGOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

14. TEMELJ MODERNE HRVATSKE: IZGRADNJA HRVATSKOG GRAĐANSKOG DRUŠTVA	
Hrvatska u vrijeme novog apsolutizma	138
15. PARLAMENTARNI ŽIVOT U HABSBURŠKOJ MONARHIJI I HRVATSKIM ZEMLJAMA OD LISTOPADSKE DIPLOME DO PRVOG SVJETSKOG RATA	
Hrvatska u Austro-Ugarskoj Monarhiji	142
Modernizacija Hrvatske u vrijeme Ivana Mažuranića	147
Hrvatska potkraj 19. stoljeća	151
Hrvatska na početku 20. stoljeća	157

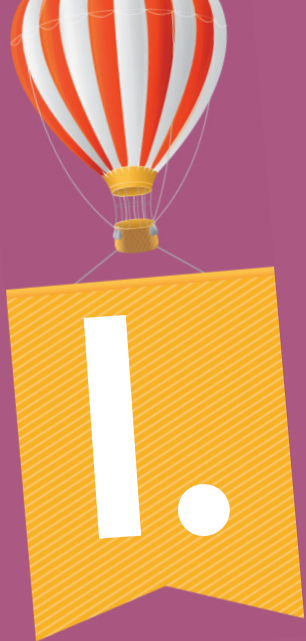

V.

SVIJET POTKRAJ 19. I NA POČETKU 20. STOLJEĆA

16. VELIKE SILE U BORBI ZA MOĆ I UTJECAJ – PRIMJERI	
Interesi velikih sila u jugoistočnoj Europi	162
Imperijalizam i kolonijalizam	167
17. VOJNO-POLITIČKI SAVEZI I ODNOSI MEĐU DRŽAVAMA	
Vojno-politički savezi i krize uoči Prvog svjetskog rata	172
18. PRVI SVJETSKI RAT: IZMJENA GRANICA U EUROPI	
Veliki rat – Prvi svjetski rat	176
Nastavak i završetak Prvog svjetskog rata	183
Hrvatska u Prvom svjetskom ratu	188
Raspad Austro-Ugarske i nastanak Kraljevstva SHS	194

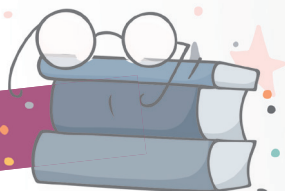

DRUŠTVENE I POLITIČKE PROMJENE DO BEČKOG KONGRESA

NAUČIT ĆEŠ...

DRUŠTVO

- objasniti društvene promjene od sredine 18. stoljeća do Bečkog kongresa
- objasniti reforme Marije Terezije i Josipa II. te njihov utjecaj na hrvatske zemlje
- analizirati utjecaj Građanskog zakonika na razvoj društva te razvijanje građanskih prava

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

- analizirati vojnu strategiju i novosti koje u ratovanje unosi Napoleon Bonaparte

POLITIKA

- objasniti političku preobrazbu u Sjevernoj Americi i Francuskoj te njihov utjecaj na promjene u pojedinim državama Europe i svijeta
- analizirati utjecaj revolucija i ratova na preobrazbu državnog uređenja od sredine 18. stoljeća do Bečkog kongresa

FILOZOFSKO-RELIGIJSKO-KULTURNO PODRUČJE

- analizirati prosvjetiteljske ideje na području filozofije, znanosti, religije, politike i ekonomije

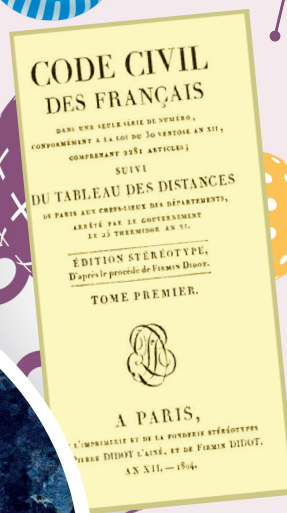
1808.

Francuski maršal Marmont donosi odluku o ukidanju Dubrovačke Republike.

1804.

Napoleon izdaje Građanski zakonik.

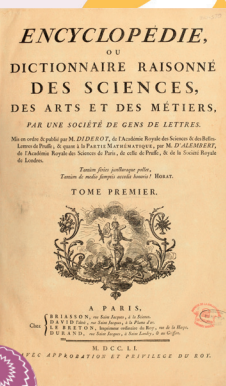
1789.

Napadom na Bastilleu započela je Francuska revolucija.

1775. - 1783.

George Washington predvodi američku vojsku u Ratu za neovisnost.

1751.

U Francuskoj je izdan prvi svezak Enciklopedije.

1740. - 1780.

Sredinom 18. stoljeća Marija Terezija provodi opsežne reforme u Habsburškoj Monarhiji.

1. DOBA PROSVJETITELJSTVA

Prosvjetiteljstvo donosi novosti

Prosvjetiteljstvo, ili racionalizam, bilo je filozofski i intelektualni pokret u Europi u 18. stoljeću. Vodeći filozofi i pisci, posebice u Francuskoj, ponudili su pogled na svijet utemeljen na razumu i znanstvenim istraživanjima. Vjerovali su kako je takav pristup koristan ljudima da pomognu sami sebi tako što će poboljšati svoje živote kao pojedinci, ali i kao društvo općenito.

Neil Morris, *Ilustrirana povijest svijeta sv. 16 : Prosvjetiteljstvo i revolucija* (Zagreb: 24 sata, 2011.), 8.

ŠTO JE PROSVJETITELJSTVO

POJMOVNIK

- **elita** – najistaknutiji, najobrazovaniji dio društva; skupina moćnih i istaknutih ljudi

U 17. i 18. stoljeću najprije u Europi, a potom i na području Sjeverne Amerike, javlja se novi **opći duhovni i intelektualni pokret** i to u okrilju građanske visoko obrazovane društvene **elite**. Najistaknutiji mislioci prosvjetiteljstva djelovali su u **Francuskoj**. Taj dio građanstva (društvena elita) kritički se odnosio prema svim društvenim pojavama, pri čemu im je glavna nit vodilja bila **vjera u ljudski razum**. Prosvjetiteljstvo je prvi definirao njemački filozof Immanuel Kant, pritom koristeći izreku *Usudi se znati* (*Sapere aude*). Vjera u moć razuma, kao glavno obilježje prosvjetiteljstva, primjenjivala se u svim aspektima javnog života, ali i u filozofiji, književnosti, umjetnosti, znanosti i obrazovanju. Upravo se **obrazovanje** smatralo putem napretka, s obzirom na to da iz neobrazovanosti stanovništva proizlaze nepravda i nejednakost. **Intelektualni duh** prosvjetiteljstva potvrđuje i porast čitalačke publike, a raste i broj tiskanih knjiga, knjižara, čitaonica te časopisa. Ostvaren je napredak na području društvenih i **prirodnih znanosti**.

Jean Huber: Ručak filozofa, 1772.
Filozofi i ostali učenici ljudi iz viših društvenih krugova u Francuskoj redovito su se okupljali i družili, pri čemu su raspravljali i izmjenjivali ideje i poglede na društvo.

Objasni što je prosvjetiteljstvo. U kojem se društvenom sloju pojavljuje i širi prosvjetiteljstvo? Objasni kakve su se promjene u doba prosvjetiteljstva dogodile u svakodnevnom životu.

Promotri sliku. Opiši odjeću osoba na slici. Opiši dijelove namještaja koje uočavaš. Može li se po svemu tome zaključiti kojem društvenom sloju pripadaju osobe na slici?

1

NOVE MISLI

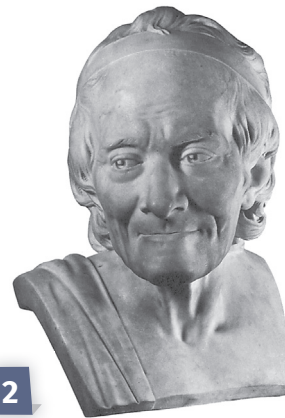
U doba prosvjetiteljstva oblikovane su i razrađene misli koje će postati temelj nastanka demokratskih građanskih država. Prosvjetitelji su tako isticali da su svi ljudi rođeni jednaki, ravnopravni i slobodni. Istodobno su smatrali da je **republika** idealna državna zajednica u kojoj je temelj društva narod, a ne vladar. Zagovarali su i ideje **jednakosti pred zakonom, slobode govora i javnog izražavanja**. Nadalje, pitanje **vjerske tolerancije** bilo je vrlo prisutno u djelima prosvjetitelja, posebice francuskih. Tako je jedan od najpoznatijih prosvjetitelja **Voltaire** [Volter], nadahnut vjerskom raznolikošću u Engleskoj, tvrdio kako dopuštanje samo jedne vjere vodi u despotizam (samovoljnu neograničenu vlast). Osim toga jedno od najvažnijih dostignuća prosvjetiteljstva bila je **Enciklopedija**. To opsežno djelo imalo je za cilj sažeti i okupiti sva dotadašnja znanja te je obuhvaćalo sve poznate znanstvene i tehničke pojmove, a tekstovi su se osvrtni na tadašnja politička zbivanja. Začetnik i glavni urednik *Enciklopedije* bio je **Denis Diderot** [Deni Didro], a osobe okupljene oko tog projekta nazivale su se enciklopedisti.

Prouči osnovne misli prosvjetitelja. Ljudska prava jedna su od temeljnih prosvjetiteljskih ideja. Istraži kakvo je stanje vezano uz ljudska prava u suvremenom svijetu. Prouči u knjižnici kako izgleda enciklopedija. Sastavi i izradi vlastitu kratku enciklopediju o svome mjestu, zavičaju, školi ili o nekim događajima iz svog života.

PROSVJETITELJI PREDLAŽU DRUKČIJU DRŽAVU

Jedna od temeljnih misli prosvjetiteljstva bilo je dovođenje u pitanje postojećih državnih i crkvenih autoriteta. Kritika religije bila je usmjerena protiv Crkve (institucije) i to kao reakcija na vjerske ratove i progone koji su potresali Europu tijekom 16. i 17. stoljeća. Prosvjetitelji su imali i svoju viziju o idealnoj državi. Naime, to bi bila država **jednakosti građana**, vladavine zakona, tolerancije, slobode govora i vjeroispovijesti. Najznačajniji politički mislilac prosvjetiteljstva bio je **Charles de Montesquieu** [Šarl d Monteskje] koji je razradio svoje viđenje idealne države te zaključio da je upravo **republika** savršen, ali teško provediv oblik vladavine. Kako bi se vlast u državi provodila što pravednije, on **predlaže trodiobu vlasti** na **izvršnu, zakonodavnu i sudsku**, a svaku provodi zasebno i samostalno tijelo. Takva je podjela prvi put primijenjena u praksi u Ustavu Sjedinjenih Američkih Država (1787.) te nekoliko godina kasnije u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina (1789.) proizišloj iz Francuske revolucije. Spomenuta podjela vlasti na tri dijela sastavni je dio i suvremenih građanskih, demokratskih država.

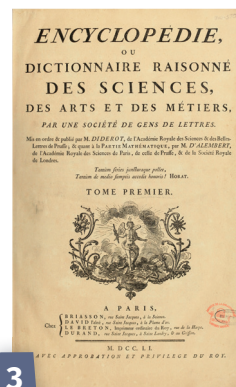
Zašto su prosvjetitelji bili kritični prema Crkvi? Kako je za prosvjetitelje izgledala idealna država? Objasni trodiobu vlasti.

2

Poprsje Voltairea, francuskog filozofa iz 18. stoljeća

Voltaire je jedan od vodećih francuskih filozofa i prosvjetitelja. Pronađi podatke o ostalim francuskim prosvjetiteljima. Izradi prezentaciju o njima i predstavi ih kolegama u razredu.

3

Naslovnica prvog sveska Enciklopedije
Francuska enciklopedija bila je opsežno djelo na kojem je radio čitav niz autora. Izlazila je u razdoblju od 1751. do 1772., a osim tekstovima publiku je privlačila i kvalitetnim ilustracijama.

Zaključite kojim je jezikom pisana prva *Enciklopedija*. Kojim imenima uočavate na naslovnici?

4

Denis Diderot i Jean d'Alembert [Žan d'Alembert]
Uz Denisa Diderota jedan od začetnika francuske enciklopedije bio je i Jean d'Alembert. Obojica su, zajedno s drugim suradnicima na *Enciklopediji*, poznati pod nazivom enciklopedisti.

Uočite u kakvim su pozama prikazana ova dvojica enciklopedista. Što zaključujete o njima na temelju toga?

GLAS PROŠLOSTI

Trodioba vlasti sadržana je i u Ustavu Republike Hrvatske. Zakonodavnu vlast predstavlja Hrvatski sabor, izvršnu vlast Vlada Republike Hrvatske, a sudbenu Vrhovni sud Republike Hrvatske. U Ustav su utkane i brojne ideje i prava koja se prvi put spominju upravo u razdoblju prosvjetiteljstva:

Članak 3. Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.

Članak 14. Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki.

Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine (Zagreb) br. 85, 09.07.2010.,

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html

Izdvoji nekoliko ljudskih prava koje spominje Ustav Republike Hrvatske.

GLAS PROŠLOSTI

Car Josip II. smatrao je da se država, kao zaštitnica naroda koji u njoj živi, nema pravo uplitati u pitanja vjeroispovijesti. Svojoj majci Mariji Tereziji u pismu je naveo:

Ili potpuna sloboda vjere ili protjerati iz svojih zemalja sve koji ne vjeruju isto kao i ti (...) dok čovjek služi državi, poštuje zakone prirode i društva i ne kleveće Vaše Veličanstvo, koje pravo imate vi svjetovni vladari miješati se u druge stvari.

Saul K. Padover, *The Revolutionary Emperor: Joseph II of Austria* (London, 1934.), 56.

Objasni stav cara Josipa II. po pitanju slobode vjeroispovijesti.

NEKI VLADARI PRIHVAĆAJU NOVE IDEJE

U 18. stoljeću neki su vladari tijekom obrazovanja, pripremajući se za buduću vladavinu, došli u doticaj s djelima i razmišljanjima najznačajnijih prosvjetitelja. Prihvatili su **ideje prosvjetiteljstva**, poglavito one o potrebi obrazovanja stanovništva i vjerskim slobodama. Poticali su i nove ideje u znanosti koje bi omogućile gospodarski napredak zemlje, ali i poboljšale život podanicima. Nadalje, svaki pojedinac, bez obzira na podrijetlo, društveni status, imovinsko stanje ili vjersku opredijeljenost, trebao je u svojim mogućnostima pomagati državu i doprinijeti **općem dobru**. S druge strane, nove ideje o promjeni ustroja vlasti vladarima nisu bile prihvatljive, već su načela prosvjetitelja trebala biti provedena u **okrilju apsolutističkih država**. Drugim riječima, glavni cilj bio je osigurati blagostanje i sreću što većeg broja ljudi, a opće dobro vladar je mogao postići samo ako je imao svu vlast u svojim rukama. Upravo zbog toga opisane vladare nazivamo **prosvijećenim apsolutistima**, koji su, prema shvaćanju pruskog vladara Fridrika II., trebali biti „prvi sluge države”. Među prosvijećenim vladarima najpoznatiji su bili **pruski kralj Fridrik II. Veliki**, ruska carica **Katarina II. Velika** te habsburški vladari **Marija Terezija**, **Josip II.** i **Leopold II.** Svi su oni u svojim državama provodili brojne **reforme**: unaprijedili su školstvo i zdravstvenu zaštitu, izjednačili pojedince u sudskom procesu te poboljšali položaj seljaštva. Međutim, uz jačanje mreže državnih institucija težili su još više učvrstiti svoju vlast.

Objasni tko su bili prosvijećeni apsolutisti. Koje su prosvjetiteljske ideje takvi vladari prihvatili, a koje su odbili?

ATLAS | str. 143.

ISTRAŽI!

1. Prisjeti se vladavine Luja XIV. Zbog kojih obilježja smatramo njegovu vladavinu najboljim primjerom apsolutne monarhije? Objasni.
2. Uz pomoć poveznica prikupi informacije o vladanju pruskog kralja Fridrika II. Velikog, njegovom obrazovanju i interesima. Pokaži kako je neke ideje prosvjetiteljstva provodio u djelo vlastitim primjerima.
<https://povijest.hr/nadanasnjidan/zavladao-pruski-kralj-fridrik-veliki-osvajac-i-reformator-1740/>
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20634>
3. Uz pomoć poveznica pronađi nekoliko podataka o Sankt-Peterburgu, glavnom gradu Rusije u 18. st. Istraži odakle mu barokni izgled, koja je imena nosio u prošlosti i zašto. Opiši što je Ermitaž. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=54451>
<http://proleksis.lzmk.hr/44944/>

PONOVIMO!

PROSVJETITELJSTVO

- razum
- trodioba vlasti

- jednakost pred zakonom
- vjerska tolerancija
- sloboda govora

- Voltaire
- enciklopedisti

PROSVIJEĆENI APSLUTIZAM

ideje prosvjetiteljstva u okrilju apsolutističke države

- Fridrik II.
- Katarina II.
- Marija Terezija
- Josip II.
- Leopold II.

reformе uprave, sudstva, obrazovanja, zdravstva, Crkve

ZNAM, MOGU, HOĆU!

- opisati uzroke pojave prosvjetiteljskih ideja
- nabrojiti istaknute prosvjetitelje
- usporediti obilježja vladavine apsolutista i prosvijećenih apsolutista
- objasniti reforme koje su provodili prosvijećeni apsolutisti te njihove posljedice
- opisati prosvjetiteljske ideje

RB str. 6. - 8.

PROJEKTNI ZADATAK

Objasni ulogu školstva u jačanju kulture, gospodarstva i ukupne snage države. Razmisli u kojoj se mjeri veći udio školovanih ljudi u ukupnom broju stanovnika jedne države pozitivno odražava na njezin razvoj. Objasni svoja razmišljanja primjerima.

2. HRVATSKE ZEMLJE U VRIJEME DVORSKOG – PROSVIJEĆENOG APSOLUTIZMA

Hrvatske zemlje u drugoj polovini 18. st.

Prema jednoj predaji car Josip preobučen u seljačko odijelo došao je u Nove Dvore u gostionicu tražeći prenoćište. Ne prepoznavši cara u seljačkom odijelu, krčmar ga je poslao neka spava u staji. Car je bio žedan pa je dao slugi zlatnik neka mu donese „polič vode“. Sluga je pak došao u gostionicu i rekao da „onaj gospodin oče vina“. Krčmaru je bilo čudno da „podrpani gost ima penez“, a kad je došao u staju, naručeno vino pio je sluga, a car samo vodu. Ujutro je trebalo ići na tlaku. Josip je ustao, uzeo konja te otišao na polje. No kako je zakasnio, panduri su ga htjeli kazniti. Tada je car svukao seljačko odijelo „i onda su panduri vidli da je on gospodin“.

Maja Katušić, „Usmene predaje o caru Josipu II.“, *Povijesni prilozi* 29 (2005.), 153-154.

Hrvatske zemlje krajem 18. st.

REFORME MARIJE TEREZIJE (1740. – 1780.)

Kako **car Karlo VI.** u trenutku stupanja na prijestolje nije imao muških potomaka koji bi ga naslijedili, Habsburška Monarhija se suočila s mogućom dinastijskom krizom. Nastojeći je preduhitriti car je **1713.** donio **Pragmatičku sankciju**, zakonsku odredbu kojom je omogućen prijenos vladarskog prava i po ženskoj nasljednoj liniji. Zahvaljujući tome, nakon njegove smrti habsburško je prijestolje, kao **prva i jedina žena u habsburškoj povijesti**, naslijedila **Marija Terezija**. Ona je provela brojne reforme koje su zadirale u sva područja političkog, gospodarskog i društvenog života. Na hrvatskim prostorima najznačajnije su bile **reforme uprave**. U Slavoniji su obnovljene **Požeška, Virovitička i Srijemska županija**, koje su stavljene pod upravu Hrvatskog sabora i bana. Osnovano je i **Hrvatsko kraljevsko vijeće, prva hrvatska vlada**, na čelu s banom. Uspostavljen je prvi **opći zakon o školstvu** kojim su uređene sve razine obrazovanja. **Reforme zdravstva** imale su za cilj poboljšati kvalitetu života stanovnika, ali i obrazovati zdravstvene djelatnike. Poticao se razvoj trgovine i modernizacija poljoprivrede, a poboljšana je i gospodarska infrastruktura (gradnja i popravak putova, regulacija rijeka). Nakon velikih pobuna seljaka doneseni su **urbari** – zbirke propisa kojima su određeni vrsta i opseg podavanja koje je zavisno seljaštvo moralo davati plemićima. Time su **smanjene obaveze seljaka**, a njihovim uređenjem pokušalo se smanjiti prekomjerno iskorištavanje seljaka koje su provodili plemići.

Procijeni je li Pragmatička sankcija mogla imati pozitivnih učinaka u kasnijoj borbi za ženska prava. Razmisli i zaključi kako su spomenute reforme mogle djelovati na razvoj države u cjelini i na život njezinih stanovnika.

1

Martin van Maytens: Marija Terezija, oko 1745.

Promotri odjeću Marije Terezije. Što na temelju toga možeš zaključiti o moći i ugledu ove vladarice? Po čemu se na slici može zaključiti da je riječ o vladarici?

Reforme Marije Terezije

UPRAVNO-ADMINISTRATIVNE REFORME	OBRAZOVNE REFORME	REFORME ZDRAVSTVA	GOSPODARSKE REFORME	PRAVNO-SUDSKE REFORME
Hrvatsko kraljevsko vijeće	jedinstven školski sustav	modernizacija studija medicine	poticaj poljoprivrede i uvođenje novih kultura (lan, svilarstvo)	modernizacija kaznenog prava
obnovljene Požeška, Virovitička, Srijemska županija	osnivanje pučkih (osnovnih) škola na narodnom jeziku	obrazovanje medicinskog osoblja (liječnici, medicinske sestre, primalje)	jačanje pomorske trgovine i trgovačkih putova	urbari (poboljšan položaj seljaštva)
Vojna krajina podijeljena na pukovnije	naglasak na praktičnim znanjima (matematika, prirodne znanosti, gospodarstvo)	zaštita od epidemija – Sanitarni kordon	poticaj manufaktura	zabranjeni progoni vještica
osnovana Severinska županija i Riječki gubernij	promicanje pismenosti	modernizacija bolnica	ulaganje u cestovni i riječni promet	

Prouči tablicu o reformama Marije Terezije. U svakom području odaberi dvije reforme koje smatraš ključnima i obrazloži svoj odgovor.

2

Prikaz Varaždina iz 1732.

Od 1767. do 1776. Varaždin je bio sjedište Hrvatskog kraljevskog vijeća (hrvatske vlade) i hrvatskog bana i kao takav glavni grad Hrvatske. Nakon što je grad stradao u velikom požaru 1776., spomenute institucije preseljene su u Zagreb.

Što na temelju ilustracije možeš zaključiti o obrambenoj snazi Varaždina? Koja se vrsta građevina posebno ističe na ovoj slici?

POJMOVNIK

- **patent** - u ovom slučaju naredba vlasti; ukaz, dekret, akt donesen s visokog mjesta (npr. carski)
- **tortura** - fizičko i psihičko mučenje da bi se ishodilo priznanje od optuženika

3

Georg Weikert: Portret Josipa II., 18. stoljeće

U kraljevoj pozadini naziru se obrisi grada. Zaključite koji bi to grad mogao biti. Zašto tako zaključujete?

REFORME CARA JOSIPA II. (1780. – 1790.)

Nakon smrti Marije Terezije zavladao je njen sin, car **Josip II.** Istaknuo se **mnogobrojnim reformama**, a njihova je brojnost često onemogućavala uspješno provođenje. No reforme su caru stvorile brojne protivnike, ponajprije među plemstvom, koje je negodovalo oko narušavanja stoljetnih tradicija i privilegija. **Crkvene reforme** Josipa II. modernizirale su obrazovanje klera, a Crkvu stavile pod kontrolu vladara. Samostani koji se nisu bavili obrazovanjem ili njegom bolesnika bili su ukinuti, a od oduzete imovine utemeljene su brojne društveno korisne institucije. Svjestan koliko su vjerski progoni bili štetni za državu jer su izazivali nered i nezadovoljstvo, Josip II. je **patentom o vjerskoj toleranciji** učinio ravnopravnim pripadnike svih vjeroispovijesti na području Monarhije. U novoj administrativnoj podjeli **županije je zamijenio okruzima**, čime je izbrisao povijesnu granicu između hrvatskih i ugarskih zemalja. Odredio je **obavezno školovanje sve djece**, a **njemački jezik kao službeni** u čitavoj Monarhiji. Reformama sudstva ubrzao je i pojednostavio sudske procedure te ukinuo **torturu**. **Poboljšao je pravni položaj kmetova** i povećao njihovu zaštitu. Omogućio im je slobodu školovanja, selidbe, ženidbe, kupnje i prodaje zemlje te izučavanje zanata. Suočivši se s financijskim problemima, ratnim neuspjehom, nezadovoljstvom plemstva te narušenim zdravljem, car Josip II. opozvao je sve reforme prije svoje smrti. Na snazi su ostale samo odredbe o vjerskoj toleranciji i osobnoj ovisnosti seljaka.

Objasni tvrdnju da su crkvene reforme Josipa II. bile potaknute gospodarskim razlozima. Procijeni što su dobroga donijele njegove reforme. Koje su se administrativne reforme dogodile u vrijeme cara Josipa II.?

GLAS PROŠLOSTI

O razvoju medicine u svom je dnevniku hrvatski plemić Adam Oršić rekao:

Za mojega života medicina je doživjela jake promjene. Nekoć su sve bolesti promatrali s istoga stajališta, kušali su naime ukloniti uzrok svih bolesti sredstvima za otvaranje i puštanjem krvi. (...) Browen je pronašao nov sustav; on nastoji samo pojačati tijelo, dopušta samo u skrajnjim slučajevima puštanje krvi (...) Pronađeno je ciepljenje običnih kozica, kod nekih je imalo dobre, kod drugih loše posljedice; sad je opet sasvim iz mode. Posljednjih godina pronađeno je s dobrim uspjehom ciepljenje tzv. boginja. Ugarsko namiestničko vieće to doduše preporučuje, ali županije kao u svemu, tako su i tu nemarne, i zato još mnogo djece umire od boginja.

Adam Oršić, „Uspomene Adama grofa Oršića Slavetičkog od godine 1725. do godine 1814.” u: *Rod Oršića* (Zagreb: HIBZ, 1943.), 94.

Kako ovaj povijesni izvor opisuje promjene u medicini? Koje se bolesti spominju u tekstu? Istraži kakav je utjecaj cijepljenja u borbi protiv različitih bolesti u suvremeno doba.

POJMOVNIK

- **rokoko** - stil u umjetnosti koji se javlja u 18. stoljeću u Francuskoj, a potom i u drugim zemljama. Nastavlja se na razdoblje baroka, a odlikuje ga kičeni izričaj

KULTURNA I ZNANSTVENA POSTIGNUĆA HRVATA U DRUGOJ POLOVINI 18. STOLJEĆA

Prosvjetiteljske ideje i kulturni noviteti polako su dolazili i do hrvatskih krajeva. Ideje su stizale knjigama, novinskim člancima, donosili su ih trgovci, pomorci, ali i brojni putopisci i pustolovi koji su posjećivali naše krajeve. Veliku prosvjetiteljsku ulogu imali su i Hrvati koji su se školovali u najprestižnijim europskim sveučilišnim centrima. Strani umjetnici, slikari, kipari i arhitekti donijeli su dašak **kasnog baroka i rokoka** te su tako utjecali na domaće umjetnike i umjetničke radionice. Posebice valja istaknuti pavlina **Ivana Krstitelja Rangera** koji je oslikao brojne crkve u Hrvatskom zagorju i okolici (Sv. Marija Snježna u Belcu) te Federika Benkovića koji slikarskim opusom označava kulturnu sponu Venecije i Beča. Širenje prosvjetiteljskih ideja, težnja za poučavanjem i obrazovanjem pučanstva bilo je jedno od obilježja onodobne književnosti. S tim je ciljem djelovao najpoznatiji komediograf **Tituš Brezovački** pišući djela na kajkavskom narječju. Prosvjetiteljske je ideje u Slavoniju prenosio **Matija Antun Relković** (u djelu *Satir iliti divlji čovik*), poukama o unaprjeđenju zemlje, stoke, zanata i slično. Jedno od najčitanijih tadašnjih djela (*Razgovor ugodni naroda slovinskoga*), u kojem je opisana povijest do 18. stoljeća, proizašlo je iz pera franjevca **Andrije Kačića Miošića**. Kazališnu i glazbenu scenu Dubrovnika oplemenio je Luka Sorkočević svojim simfonijama i drugim glazbenim izričajem. Dubrovnik je bio i rodno mjesto najznačajnijeg hrvatskog znanstvenika 18. stoljeća **Ruđera Boškovića** (matematičar, fizičar, astronom, filozof) koji je doprinio razvoju gotovo svih prirodnih i matematičkih znanosti.

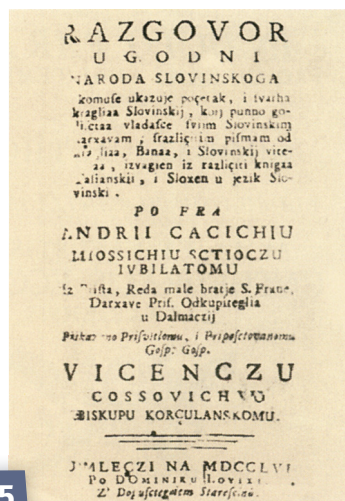
Kako su prosvjetiteljske ideje stizale u Hrvatsku? Navedi najvažnije osobe na području: a) slikarstva, b) književnosti, c) glazbe, d) znanosti.

4

Ivan Rendić: Andrija Kačić Miošić, spomenik u Makarskoj

Istraži gdje se još nalaze spomenici Andriji Kačiću Miošiću. Prikupi njihove slike i podatke o autorima. S ostalima u razredu napravi malu razrednu izložbu.

5

Naslovnica djela *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića

Razgovor ugodni naroda slovinskoga Kačić je pisao u obliku pjesama kojima je želio podučiti narod o povijesnim temama od starih Ilira do njegova doba. Djelo je bilo jako čitano i popularno, a u narodu je sve do novijeg vremena bilo poznato pod nazivom *Pismarica*.

Procijeni koliko je značenje ovo djelo moglo imati na narodne mase. Pokušaj zaključiti gdje su mahom neuki seljaci mogli čuti Kačićeve pjesme.

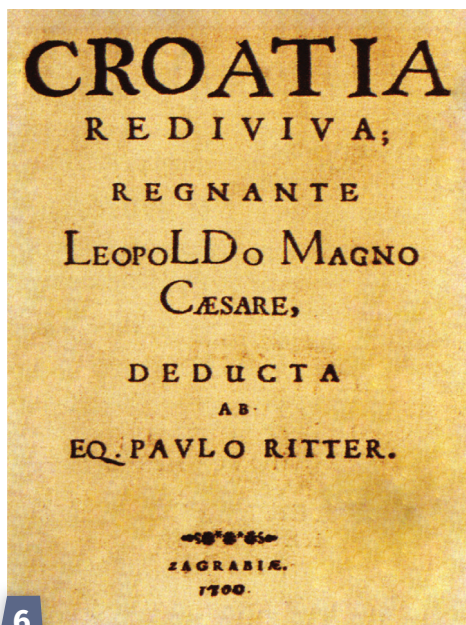
GLAS PROŠLOSTI

Plemić Adam Oršić ovako je opisao društveni život Banske Hrvatske u drugoj polovini 18. stoljeća:

Za mojega života u Hrvatskoj mnogo se je toga promijenilo u navadama i običajima. Društva, redute i komedije poznavali su samo oni Hrvati, koji su bili u Gracu i u Beču. (...) sve je bilo jeftino, razkoš bijaše nepoznata ... Žene su znale malo što osim molitvenika; među sobom su razgovarale o kućnom gospodarstvu, djeci i služinčadi. (...) Razkoš muškaraca bila je u lijepim puškama, jahaćim konjima i jahaćoj ormi. (...) Oko godine 1770. počela se je u Hrvatskoj širiti pogubna razkoš (...) osobito u Varaždinu, gdje je bilo sjedište banskoga vieća, mogla se vidjeti najnovija vrst sjajnih karuca, srebrno posuđe, krasne livreje, tekliči i francuzki kuhari. Ekscelencije, magnifici i žene dali su si dobavljati iz Beča skupu robu, priređivale su se osobito ukočene društvene zabave, jednom riječi, Varaždin bijaše mali Beč.

Adam Oršić, „Uspomene Adama grofa Oršića Slavetičkog od godine 1725. do godine 1814.” u: *Rod Oršića* (Zagreb: HIBZ, 1943.), 83-84.

Usporedi kako izvor opisuje društveni život žena, a kako muškaraca. Izdvoji razloge zbog kojih autor naziva Varaždin „malim Bečom“. Ovaj tekst sadrži puno nepoznatih riječi. Pronađi njihovo značenje i sastavi mali rječnik od tih riječi.

6

Naslovnica djela *Croatia Rediviva* (Oživjela Hrvatska) Pavla Rittera Vitezovića

Promotri naslovnicu. Kojim je jezikom pisano djelo? Zaključi kada je izdano ovo djelo.

CROATIA

SLAVONIA

DALMATIA

RAGUSA

7

Grbovi hrvatskih zemalja iz jednog Vitezovićeve djela, izdanog 1701. u Beču

Usporedi grbove sa slike s današnjim grbovima pojedinih hrvatskih područja i službenim grbom Republike Hrvatske.

RAZDIOBA HRVATSKIH ZEMALJA

Mletačka
Republika

Habsburška
Monarhija

Osmansko
Carstvo

REFORME MARIJE TEREZIJE

sudstvo, školstvo,
uprava, zdravstvo,
gospodarstvo

Požeška, Virovitička
i Srijemska županija

Hrvatsko
kraljevsko vijeće

urbani

REFORME JOSIPA II.

vjerska
tolerancija

njemački
službeni jezik

PONOVIMO!

KULTURA I UMJETNOST

kasni barok,
rokoko

znanost –
Ruđer Bošković

književnost –
Matija Antun Relković
Andrija Kačić Miošić

ISTRAŽI!

1. Objasni zašto je politička rascjepkanost hrvatskih zemalja kočila njezin cjelokupni gospodarski razvoj.
2. Razmisli i objasni do kojih je promjena došlo u svakodnevnom životu na selu zbog uvođenja novih poljoprivrednih kultura.
3. Nametanje njemačkog jezika narodima kojima on nije materinski jezik naziva se germanizacija. Pokušaj objasniti zašto je Josip II. uveo njemački jezik kao službeni u čitavoj Monarhiji.
4. Varaždin je 1776. poharao veliki požar i grad je teško stradao. Istraži uz pomoć poveznice kako je izbio požar i koje su bile posljedice za grad. <https://magazin.hrt.hr/440934/25-travnja-1776-pozar-u-varazdinu>
Danas Varaždin zovemo „baroknim” gradom. Pronađi i napiši nekoliko podataka o baroknoj jezgri grada. Objasni zašto su u prošlosti požari u gradovima bili česti i vrlo razorni. Na koji su način građani uspjeli smanjiti učestalost njihova izbijanja?

ZNAM, MOGU, HOĆU!

- uz pomoć zemljovida ocijeniti kako je podjela hrvatskih zemalja između različitih država utjecala na njihov gospodarski i politički razvoj
- izraditi umnu mapu o reformama prosvijećenog apsolutizma u Hrvatskoj
- prepoznati negativnosti i teškoće pri provođenju reformi
- ocijeniti odjeke prosvijećenog apsolutizma u Hrvatskoj
- identificirati najvažnije hrvatske predstavnike prosvjetiteljskih ideja, njihovu djelatnost i značenje

RB str. 9. - 13.

PROJEKTNI ZADATAK

1. Ocijeni važnost patenta o vjerskoj toleranciji za stvaranje osjećaja jednakopravnosti svih stanovnika Habsburške Monarhije po pitanju vjere.
2. Istraži i ocijeni poštuju li se danas u Hrvatskoj vjerska prava. Kakva je situacija u svijetu? Navedi primjere – pozitivne i negativne.

3. AMERIČKI RAT ZA NEOVISNOST, FRANCUSKA REVOLUCIJA I NAPOLEONOVO DOBA

Nastanak Sjedinjenih Američkih Država

Neovisne Sjedinjene Američke Države stvorene 1783. bili su zapravo Sjedinjena Istočna obala. Kopno se prema Zapadu doimalo beskonačnim. U stoljeću nakon osamostaljenja granica se pomicala prema zapadu kontinenta sve dok se američka vlast nije protekla između dva oceana.

Povijest: velika ilustrirana enciklopedija: od osvita civilizacije do suvremenog doba, ur. hrv. izdanja Vid Jakša Opačić (Zagreb: Mozaik knjiga, 2009.), 310.

ENGLESKE KOLONIJE U AMERICI

Englesko kolonijalno carstvo u Sjevernoj Americi prostiralo se na istočnoj, atlantskoj obali. Prva britanska kolonija bila je **Virginia**, nazvana prema britanskoj kraljici Elizabeti I. (*Virgin Queen* = Djevičanska kraljica), a prvo britansko naselje na američkom tlu bio je Jamestown. Do polovine 18. stoljeća britanski posjedi proširili su se tvoreći ukupno **trinaest kolonija** koje su postale **ishodištem Sjedinjenih Američkih Država**. U zaleđu engleskih kolonija, od današnje Kanade na sjeveru do Meksičkog zaljeva na jugu, Francuzi su osnovali svoje kolonije Mississippi i Louisianu. Tako su te francuske kolonije priječile širenje engleskih kolonija prema zapadu. Engleske kolonije razlikovale su se po načinu funkcioniranja njihova gospodarstva. Na sjeveru su bili manji zemljišni posjedi, a temeljne gospodarske djelatnosti bile su stočarstvo, uzgoj žita i kukuruza te trgovina krznima i kožom. Za južne su kolonije bile karakteristične velike plantaže duhana, pamuka i šećerne trske. Za potrebe rada na plantažama u prvim su desetljećima **17. stoljeća** dopremani **robovi iz Afrike**.

Protumači položaje kolonijalnih posjeda u Sjevernoj Americi istodobno ih pokazujući na zemljovidu. Usporedi gospodarstvo sjevernih i južnih kolonija.

ATLAS | str. 147.

Jean Louis Gerome Ferris: Prvi Dan zahvalnosti 1621., između 1912. i 1915.

Pronađi podatke o američkom Danu zahvalnosti. Kada se slavi i koji mu je povod? Potom opiši kakav je tvoj doživljaj ove slike.

